

„...Minden hiába volt”

Geizler Kálmán frontnaplója 1942/43

Anyai nagybátyám, az 1974-ben 67 éves korában elhunyt *Geizler Kálmán* zánkai földműves, mint lovász közkatona teljesített szolgálatot a tragikus sorsú 2. magyar hadseregben a IV. (szombathelyi) hadtest 7. (soproni) könnyűhadosztály 4. gyalogezrede III. (veszprémi) zászlóaljában. Kisméretű, 9x14 cm-es „kockás” spirálfüzetben tintaceruzával vezette frontnaplóját, melyet formailag talán nem is naplónak, hanem inkább egy sajátos „élménybeszámoló”-nak tekinthetünk. A füzetke első és utolsó lapjai hiányoznak, a töredék mégis nagy hitelességgel és megrázó erővel tájékoztatja az olvasót a harci eseményekről, az egyszerű katona mindennapjairól, gondolkodásmódjáról, a doni katasztrófa átéléséről. Szinte részesei lehetünk az 1943. január 12-i urivi áttörés tragédiájának, a pánikszerű megfutamodásnak. A 2. magyar hadsereg sorsa iránt érdeklődő olvasónak tanulságos, kiegészítő olvasmány ez az események után jó ötven évvel előkerült, és most első alkalommal nyilvánosságra hozott írás.

A közzétett szöveget a legszükségesebb nyelvi kiigazításokon kívül változatlan formában hagytam, a jegyzetekkel viszont teljesebb képet kívántam nyújtani a napló tartalmának jobb megértéséhez. Ezek egy része a naplóban előforduló nevezetesebb helyekről, cselekményekről, illetve azok hátteréről nyújt bővebb információt, másik része a tévedések, pontatlanságok korrekcióját és a fontosabb kiegészítéseket tartalmazza. A vastag betűs kiemelések tőlem vannak.

A mellékelt térképvázlatokat Szabó Péter *Don kanyar*, valamint Horváth Miklós–Szabó Péter *Pihenj, te néma hadsereg* című könyvéből vettem át. A közölt fényképek eredetijét a zánkai Poór család archívuma őrzi, csakúgy, mint a napló eredetijét. A történelmi háttér részletesebb megismeréséhez ajánlom az Olvasónak a már említett műveket, valamint Lajtos Árpád *Emlékezés a 2. magyar hadsereg*re című dokumentális erejű könyvét.

„... ahol szintén elszállásoltunk, de csak a szabad ég alá. A fáradtság hamar elnyomott bennünket, jól betakarózva el is aludunk. 5-én reggelre szépen betakart bennünket a hó.¹ De ez nappal kiolvadt. 8-ig ismét csak mentünk, semmi akadály nem volt. 9-én pihenő, nagyon szép volt az idő. A Nekler hadapród úr összehívott bennünket, hogy fényképfelvételt csinál a szakaszról. Minket lovászokat a lovakkal együtt odarendelt. Persze én voltam az első az ő lovával, akit középre állított. Már éppen vigyázzt mondott, amikor a kis Cincogó valamitől megijedve akkorát rúgott, hogy ülő helyzetemből jó pár méterre elvitt. De el nem szaladt, így nem sikerült a fényképfelvétel. Csak pár perc múlva vettem észre, hogy a patkóval a jobb lábamon a bakancsot kivágtá. De később a lábam is kezdett fájni. A bakancsot levette látom, hogy a bokám vérzik, és kezd dagadni. Nekler hadapród úr elvitetett orvoshoz, ki hideg borogatást rendelt. Nagyon bántott a dolog engem, de a hadapród urat még jobban, mert csakhamar jött a parancs, hogy 10-én reggel 4 órakor indulás tovább. Másik lovász kellett, én pedig kocsira kerültem. Annyi volt az előnyöm, hogy 6 nap egymásután kocsin mentem. Míg 17-én végre jött a nagy nap, amikor ismét át kellett venni a Cincogót. A lábam még kissé fájt, de azért nem haragudtam a kiscsikóra. Hogy miért kellett átvenni, azt is leírom. Jött a meleg nap, még fel sem kelt, de mégis melegített, mert megtudtuk, hogy menünk az első vonalba, a német csapatot leváltani. El is indultunk a jó Isten nevében, látva a téli harcok jeleit, ami kissé elszomorított bennünket. A sok szerteszt heverő roncs, a sok nyírfa kereszt mind azt mutatta, hogy itt már erős ütközet volt. Délután a németek már jöttek is ki az állásból, mi pedig mentünk a veszthelyre. 1942. V. hó 17. 16 óra 20 perc, amikor bemutatkozott ismét az orosz.² Amint közeledtünk az állásuk felé, olyan tüzéségi tüzet zúdított ránk, hogy azt sem tudtuk, hogyan védekezzünk. A német sógorok csak nevettek bennünket, mondták, hogy majd mi is megszokjuk. Hanem, amikor öközójük csapott a lövedék, úgy, hogy öten ottmaradtak, elment a kedvük a nevetéstől. Nem volt más hátra, mint el kellett foglalni az állásokat, ami szépen sikerült. Hála a jó Istennek, se halottunk, se sebesültünk nem lett.

¹ 1942. május 5-ről, és a vonaton Kurszkgig utazó, onnan biztosított gyalogmenetben továbbinduló 4./III. zászlóaljról van szó.

² A szovjet csapatok visszavonulóban utóvédharcot folytattak.

A tajigáról a vetőket azonnal tüzelőállásba helyezték, mi pedig a lovakkal hátra mentünk pár kilométert az erdőben. Megkezdődött a sátorverés a kopár zöld erdőben. A héja azonban csakhamar megjelent, és kiakasztva az ő mécsesét³ olyan világosság lett a sötét éjszakában, akárcsak nappal, de közben a csomagot is hozta a másik, és megkezdte az ajándékosztást. Olyan suhogással jöttek a nagy bombák, hogy az emberben meghűlt a vér. Ez így ment minden áldott éjszaka. Nappal csak megvolt az ember, mert látott, de az éjszakától mindig tartott. Hála a jó Istennek, hogy ezek az ember pusztítására kitalált bombák legtöbbször célt tévesztettek. A magasból ledobva, a céltől mindig távolabb esnek, legalább ezt nagyon sokszor tapasztaltuk. Vagy a jó Isten keze volt, ki távol vitte a sok szörnyeteget tőlünk. A sok ló azonban árulást követelt el, mert az erdőben széjjel kötve sokat nyerítettek egymásnak. Az orosz kém-szolgálatnak meg nem kellett más. Ami bizonyos, hogy száz százalékig első rendű volt. De mégis megelőztük az első rendű kémeke besúgását, mert 19-én este otthagytuk az erdőt, és hátrébb mentünk egy romban heverő faluba, s így a rengeteg bomba csak a szegény fákra hullott. Itt már volt a lónak ennivaló. A kövér roszokban jól meghíztak. De volt ám nekünk is, a rombadőlt házak körül annyi krumpliveremre akadtunk, hogy minden nap megfőztem tizenketted magamra 30-40 kilót. Ez tartott VI. hó 17-ig.⁴ Ekkor ismét jött a parancs, hogy be kell menni az állásba. Odaérve a Neckler hadapród úr elsőnek üdvözölt. Alig ismert a kedves lovára. Mindjárt mondta, hogy mennyire meghízott, míg a muszka megpuccolt.

Most tovább kell menni. Hamarosan össze is pakoltunk és elmentünk egy másik frontszakasz felé. Pár heti menet után ismét egy erdőben táboroztunk le, a neve Simka erdő. Itt aztán kitapogatott bennünket a muszka. Nagyon sokszor mondtuk a *Dinivel*,⁵ na ez most ide esik, úgy kavarogtak egész éjjel a repülő, mint a cserebogár. A nagy morgás és robbanástól az ember csak ideges lett. Innen Timnek⁶ indultunk, ahol szintén bent volt a muszka a téli állásában. VII. hó, július 1. volt, amikor szintén megütköztünk a muszkával. Bizony, ez megint egy emlékezetes nap Timnél.⁷ Délelőtt 9 órakor már megkezdődött a támadás, ami már nem annyira sok halottal, inkább rengeteg sebesülten végződött. A nyílt, belátható terepet annyira verette a muszka, hogy már azt mondtuk, itt ember nem marad meg.

Minden tűzéségi tisztogatás nélkül nekimentünk a velünk szemben álló hatszoros erőnek, akinek meg kell adni, hogy fegyverzete első rendű. Erről megint sokat lehetne írni. De azt mutatják az érvek. A nagy tűzben mi is csak vittük a löszert, hogy akadály ne legyen. De mindig jobban lőtt a muszka, minél jobban közeledtünk hozzá. Én mentem elől, utámn 10-20 m-re a Dini, és egy sorban a többi lovászok, mind a tizenketten. De a sok lövedék mindig jobban jött közénk. Lovam egyszer csak megállt, fejét a vállamra téve, mintha csak valamit mondana, nagyon nyöszörög. Azonnal körülnézem és látom, a jobb oldalon a hasán ömlik a vér, szólok a Dininek, hogy menjen előre, de ő is azt mondja, hogy az övé is megsebesült. A nyakát vágta ki a szilánk, de azt be lehetett kötni, és továbbment. A szegény Cincogón nem lehetett segíteni, hamarosan elvérzett. Mit volt tenni, akik még tudtak menni, csak előre és előre a löszerral. Én meg a tűzben előre szökkelve vittem a jelentést a hadapród úrhoz. Odaküszök hozzá és jelentem, mi történt. Mindegy, fő ami, ezen már segíteni nem lehet. A szerelvényt nem hagyjuk el, eredj csak vissza és várjál kocsira, amíg jó, pakoljatok ki mindent és jertek majd utánunk. A többi lovászok, akik csak tudnak jöni, kövessenek bennünket a löszerral, a muszka, úgy látom, hamarosan innen is megpuccol. A parancsot átvéve sok katonaszerencsét kívántam a hadapród úrnak és bajtársaknak. 64 főből már ekkor 37-en voltak, ők vették észre, hogy a kezem vérzik. A nagy zajban még azt sem vettem észre, hogy a lovammal együtt én is kaptam egy kis szilánkot. Az egészségügyi hamarosan bekötötte, és mentem vissza a parancssal. Visszaérve már 4 db ló be volt kötve, 1-3 lábom ment, de mégis mennyi kellett. Én ott maradva a taligánál,

³ Ejtőernyővel ledobott világító bombák, az ún. „Sztálin-gyertyák”

⁴ Ezen a frontszakaszon kb. egy hónapos állás után indult újra az előnyomulás.

⁵ Siffer Dénes zánkai lakos, túlélte a doni katasztrófát.

⁶ Ejtő: Tyim – város kb. feleúton Kurszk és Sztárij Oszkol között.

⁷ Az 1942. június 28. és július 10. közötti két hét az úgynevezett tyimi előretörés néven vonult be a magyar történelembe. Az 1942 kora nyarán meginduló „Operation Blau” (Kék hadművelet) során a 2. magyar hadsereg ezen időszak alatt jutott ki súlyos harcok és veszteségek árán a Kurszk környéki védőállásokból a Don folyó vonaláig.

egy kis lyukat vájtam magamnak, várva a további eseményeket. Nagyon hosszú volt a nap július 1-én, de végre mégis csak eljött az este. A fegyverek kissé visszacsendesültek. De nekem senki nem jött a tájamba egész délután más, mint a sebesültek, akik még tudtak menni valahogy. De este csak elballagtak hátra a vonal mögé. Én is elhatároztam, hogy itt nem maradok, de vajon merre is menjek. Elindultam a támadás irányába, számítva arra, hogy valahol csak utolérem őket. Hogy milyen egy ütés volt ez nekem, magam sem tudom, de azt tudom, hogy a Dianámat⁸ a sebesültekre dörzsöltem, és néhányat, ahogy tudtam, bekötöttem. De akiket kerestem, nem találtam sehol. Amint menek még előbbre, azon veszem észre magam, hogy idegen hangokat hallok. Figyelek tovább és kivettem, hogy itt vannak az orosz állások. De hová lettek a mieink? Csak nem estek fogságba? Így tűnődtem egy kis ideig. A szegény sebesültektől meg nem akartam kérdezni, hogy hol vannak a többiek. Hamarosan határoztam és nekivetődtem nyugat felé. Ha szégyen is a futás, de lehet, hogy hasznos. Éjfél után kettő volt, amikor valaki Molnár hadnagyot keresve nagyot kiáltott. Erre nagyon figyelmes lettem és nyomban elmentem a hang után. Meg is találtam a csapatot éppen két óraker. Nagyon örült Neckler hadapród úr, hogy nem történt semmi bajom. Izenni sehogy sem tudtak, mert csak alig tudtak ők is megmenekülni a fogság elől. Megkínált vacsorával, miközben a Dini is oda-jött és örült, hogy megint együtt vagyunk. 2-án végül ismét összeállították a századokat, de már jóval kevesebb volt, mint előzően. Tüzérségünk verette a muszka állásokat. Repülőink hordták a bombát. Így aztán a muszkát sikerült kipiszkálni téli állásából. Meg szegény sebesültjeinket összeszedni, kik még életben maradtak. Hogy mennyi szenvedésen mentek keresztül ezek a szegények, azt leírni nem lehet.

De a muszka is megindult úgy, hogy egész 8 napon keresztül nem is láttuk, csak mentünk előre, míg végre július első felében ismét megütköztünk. Már azt hitték a mieink, hogy a muszka átment a Donon, és egész nyugodtan mentünk előre. 8-án délelőtt 10 óra tájban megint úgy közibénk sóratott, hogy ismét lett áldozatunk és több sebesültünk. A lovam ismét szilánkot kapott, én egy kis légnyomást, egy-két nap nemigen hallottam. 9-én visszaadtuk a muszknak a kölcsönt, megint kipiszkáltuk az állásából. 10-én és 11-én már Urivra támadtunk. Itt ismét kemény harcok voltak, amiről a történelem bizonyosan meg fog emlékezni. 12-én hajnalban Uriv már a miénk volt.

Nagyon sok padlásról fűtült a golyó és pergett a géppisztoly, de a muszka itt már túl volt a Donon.⁹ Csak a sok partizán maradt a falujában, és ezek lövöldöztek ránk. Még a nők is föl voltak fegyverezve, tíz-tizenkét éves gyerek vagy lány már géppisztollyal lőtt. Sok fáradtság után mégis sikerült ezeket a vadakat összefogni, de minden utca és udvar tele a sok civil halottal.¹⁰ Délután már bejöttek kocsiszínbe a lőszerezéssel és étellel, már a konyha is benn volt. De mi akkorra már jóllaktunk, frissen sült disznóhússal, igaz zsírja nem volt, de azért mi mégis megsütöttük.¹¹ De hamarosan megint kezdődött az iszonyatos látvány, a muszka ellentámadásba jött, mégpedig nagy harckocsikkal, páncéltörő ágyúk tüzelőállásban, hangzott a vezényszó. Az összes köteg kézigránátot rájuk szórni, senki ne fusson, mert akkor vége. Jöttek is a szörnyetegek, hullott a lövedék belőlük, mint a záporosó. Páncéltörő ágyúink hiába tüzeltek rájuk. Kicsi volt a lövedék, a nagy szörnyeteget nem ütötte át. Ágyúinkat mind összetaposták. A sok kocsit, lovat, ki mind az úton volt, teljesen széjjel mázolták. Az elbújt partizánok, kik még nem kerültek kézre, ismét megkezdték a lövöldözést, míg végre egy harckocsit légvédelmi ágyúval sikerült ártalmatlanná tenni, a 6 meg elpucolt, siralom volt az utcán végig nézni. Az egyik konyhánkat is széjjel mázolta. 45 halottunk is lett és sok sebesült. Az volt a szerencsénk, hogy a gyalogság nem jött a harckocsikkal. Ez is megtörtént. Újra partizánvadászathoz kellett látni. Közben beállott az este, az összes fegyvereket tüzelő állásba vevé örködni és a vonalat tartani. Mi a lovakkal bent Urivban egy iskolában szállásoltunk meg. Az egyik szoba a miénk lovászoké, a másik a lovaké, úgyszemint voltak még szegények padlós istállóban. Kiálltunk mi is ketten őrségbe, felváltva óránként. Este 9-kor megjöttek a muszka repülő, ki-

⁸ Diana sósborszesz volt a katonáknál.

⁹ Valójában nem volt túl, hanem hídfőállást létesített a Don-kanyarban Szeljavnoje és Otticsiha környékén a jobb parton.

¹⁰ Nem partizánakció, hanem a helyi lakosság védekezése volt.

¹¹ Az utánpótlás nehézségei miatt az élelmiszer szállítmányok rendszertelenek voltak, így a hiányos élelmiszer ellátás „zabrállásra” kényszerítette a katonákat.

akasztva ejtőernyős lámpásaikat, olyan világos lett, hogy Urivban minden házat tisztán lehetett látni. Utána hamarosan megkezdődött a suhogás, zúdult a bomba Urivra egész reggelig. A jó Isten itt is velünk volt. Nem történt semmi különös.

Reggel megkezdődött az urivi vásár, aki csak tudott, ment a házakhoz és vették a teheneket, kecskét és birkát; mindenki fejt és tejeskávét ivott, utána az ebédfőzés következett. Kinek mi tetszett, birkapörkölt, tyúk és rántotta volt bőven. Kartocska, krumpli minden kertben, gyönyörű nyári rózsa, ez is került az asztalra bőven, cukorbab is volt a kertben, ez is került a tyúkhúslevesbe; só az volt bőven csak a paprika és más fűszer hiányzott. A kenyérsütés sem maradt el. Volt egy kis finomliszt is. Ebből palacsinta készült. A tejesfazekakra is szükség volt, mert a tej mind nem fogyott el, fazékba is kellett önteni. Az iskolában utóbb valóságos tejsarnok lett. Mindent lehetett kapni, ami tejből van.¹² Volt két lovászom, akik a tejet is nagyon szerették, de a tyúkhúsleves és a kacsát még jobban. Hozzá is láttak a főzéshez. Amikor elkészült, hát engem is meghívtak ebédre, de bizony még ők maguk sem tudták megenni, úgy el volt sózva, hogy egy kanállal sem lehetett megenni. De nem volt baj semmi, volt a pincében túró, tejfel, s így hamarosan volt ebéd. De engem megkértek, hogy holnap én főzzek tyúkleveset. Dolgom felől ráérek, de én tyúkért nem megyek, se le nem vágom, azt megteszem, hogy megkészítem, lőhetett a muszka a Donon keresztül, a tyúkok azért odakerültek az iskolához. A vágás is hamarosan megtörtént a baltával. Vízet is hamarosan lehetett forralni és már tiszták is voltak. A többi már az én dolgom volt, hozzáfogtam a bontáshoz. A tyúkok jó zsírosak voltak, 6 személyre főztem, a románok külön főztek maguknak.¹³ Hát bizony 4 tyúkból jó levest lehetett főzni, egy kis cukorbab, egy kis zsúrmóka is került bele. A húst a levesből kiszedve szép pirosra megsütöttem; és hozzá szép nagy szelet krumplikat sütöttem olajban, gusztus volt ránézni. Amikor elkészült, egynek sem kellett a kondérban főzött ebéd. Hatan voltunk, de csak öten ettek, mert hogy bevalljam, én három hétig beteg voltam, de főzni mégis nekem kellett, mert akkor volt jó az ebéd.

Hogy milyen betegségem volt, azt nem tudom, de akármit ettem, semmi nem volt jó. Minden nap soványabb lettem. Fájjást nem éreztem semmit.¹⁴ Kötelességemnek azonban minden nap eleget tettem. A Neckler hadapród úr akármikor szemlét tartott, a lovak és a szerszám mindig rendben volt. De magamat sem hanyagoltam el, a belső ruhát minden héten kimosztam, utána kifőztem. Hála a jó Istennek, a tetű nem is szaporodott el. A mindennapos ágyúzást és röpülő zenét már fel sem vettük, akármennyire lőtt a muszka. Mindig csak azt mondtuk, csak ne találjon. Lassan én is kezdtem gyógyulni, mert közben megérkezett a jó hazai. Meg a Dini a kecsketejre is rászoktatott. Mert ő is úgy gazdálkodott, hogy tehénből utóbb kecske lett. A teheneket a katonaság részére mind összeszedték s így csak az apróbb tehenek maradtak a számunkra. De a tej mindig elég volt a kávéhoz. Mert a Dinié egymaga is adott 3 litert.

16-án este ismét támadásba kellett menni Urivtól balra a hármaskörnél, a muszka még nem ment át a Donon. Itt az I. zászlóalj volt az ellenséggel szemben. Tüzérségünk kezdte meg a tüzelést, utána mi, aknavető. Közben megérkeztek a repülőink. Olyan dörgés volt, hogy az ember füle csak zöngött a sok robbanástól. A muszkának is sok volt a vesztesége, de a miénk is. Kipiszkálni azonban mégsem lehetett az állásából. Mi is visszamentünk Urivba az előbbi állásunkba. Itt találkoztam a *Poór Lajos* komával, kik szintén itt voltak légvédelmi üteggel tüzelő állásban.¹⁵

¹² A magyar hadvezetés a 2. magyar hadsereg élmezését illetően még annak kiküldése előtt kötelezte magát arra, hogy 200 ezer fő személyi állományának megfelelő élelmet szállít a német hadsereg részére. A németek ennek fejében megígérték, hogy biztosítják a magyar seregetest hadművelési területen be nem szerezhető élelem és lőtáp szükségletét a megszállt területeken felhalmozott készleteikből. A német élelmezési nyersanyagokból készült élelem természetesen nem volt magyaros jellegű, ezért a legénység nem kedvelte ezeket. Így érthető a lakoma-hangulat.

¹³ A nemzetiségek – főleg románok 20 %-os aránya a hadseregben megfelelt az ország összlakosságában képviselt számarányuknak.

¹⁴ A betegség jellemző volt a legénység java részére, de nem sikerült azonosítani, sem a kiváltó okokat meghatározni.

¹⁵ Poór Lajos zánkai lakos; egyik leányának Geisler Kálmán volt a keresztapja. Túlélte a doni katasztrófát.

Néhány csendesebb nap következett. De a mi ezredünk nagyon el volt már gyöngülve, sok volt a veszteségünk, és pótlás nem érkezett. Mindig a leváltást vártuk.¹⁶ Közben Neckler hadapród úr is megsebesült és kórházba került.¹⁷ Az urivi templom előtti tér már egy temető volt.¹⁸

A muszka mindig erősödött. Olyan harci fegyvert használt, hogy kilométer szélességben szórta a lövedéket,¹⁹ muszáj volt Urivot feladni. Ez júl. 28-án volt, hátra mentünk pár km-t és ott foglaltunk tüzelőállást. A gyalogságunk nagyon megfogyott. Aknavetőink és a géppuskások erősen dolgoztak. A muszka nagy erővel támadott, de segítség nem érkezett, csak kitartás a végső pillanatig, jön már a leváltás. De már annyira kitapogatott bennünket, hogy teljesen közibénk veretett. Megsebesült a Dini is (aug. 9-10.) és sokan mások. Lassan besötétedett és a muszka megállt, nem mert már sötéttel támadni. A sötét éjszakában sosem támadott. Végre éjfélkor megjött a régen várt leváltás. Volt hálaadás a jó Istenhez, hogy elhozta az időt és megmentett bennünket. Szép csendben összepakoltunk és kivonultunk az állásból. A 13-sok pedig jötték be. Alföldiek voltak.²⁰ Mi hátramentünk úgy 6-7 km-t. Ott jól megvacsoráltunk és lepihentünk a szabad ég alatt.

Az első álomban lehettünk, amikor ismét visszakoztattak bennünket. Azonnal fölszerelni és ki a vonalba, mert a 13-sok mind elszaladtak. Persze, a muszka észrevette a leváltást, bemutatkozott az új vendégeknek.²¹ Fáradtak és kedvtelenek voltunk, de mégis menni kellett. A 13-sokat hamarosan összeszedték. Mi ezeknek a hátuk mögé kerültünk a második vonalba (aug. 13.). Most tellettek csak nehezen a napok. Egy mély horhosban voltunk Uriv előtt. Itt a lovagnak ugyan sokkal jobb volt, mert egész nap a jó fűben legeltek. Este visszavezettük őket a mi lakásunk elé, amik egy mély árokban voltak a part alá beásva. Itt a partizánok már annyira elszaporodtak, hogy nem volt az embernek még éjszakája sem. Ezeknek már nem volt puszkájuk, de az embert mégis megvérezték. Ezek voltak a tetűk. Lassan megkezdődött a fertőtlenítés, egyik a másikat leváltva történt. Miránk is ránk került a sor. Milyen jó érzés volt, néhány éjszaka nyugodtan aludtunk. Nem kellett olyan sokat vakarózni.

De a helyzet annál mérgeesebb lett. Szept. 5-én ismét támadásba kellett mennünk, mégpedig Urivtól balra eső hármás erdőbe. Ettől féltünk, Urivra a 13-sok támadtak. Az volt a cél, hogy a muszkát át kell nyomni a Donon. Erre a támadásra a német sógorok is felkészültek. Lett a németnek is kilométer szélességben tüzelő orgonája, mégpedig nem is egy; a rengeteg ágyú, német és magyar csak okádtá a tüzet, repülőink 15-20. között egész nap hordták a rengeteg bombát. Három napon keresztül ment a támadás, de a muszka nem mozdult ki az állásából, az ember már közélről sem értette egymást a nagy zajban. Urivnak csak a felét sikerült elfoglalni a 13-soknak, mégis nagyon elvéreztünk a hármás erdőnél. Hiába jöttek a harcokcsinaink, ahogy a muszka észrevette, úgy ki is lötte azonnal.²²

Itt a muszka nem támadott, csak várta a mi támadásunkat. Még a harcokcsinai is mind a földben vártak beásva. A golyó állandóan füttyült, repülői itt már nappal is jöttek, de olyan alacsonyan leereszkedtek, hogy légvédelmünk löni sem tudta őket. Hanem vadászrepülőink, kik állandóan a vonal felett repültek, ha észrevették a vendégeket, hát veszteség nélkül nem tértek vissza. Élvezet volt nézni ezeknek a gyors repülőeknek a tevékenységét, mint a héja az ő ellenfelére, úgy csapott le a muszka gépekre. Utolérve, hamarosan le is lötte. A muszka vonal itt úgy meg volt erősödve, hogy a németek sem tudtak áttörni. Őket is, mint minket, új német

¹⁶ 1942 májusában Kállay Miklós miniszterelnök többek között azzal búcsúztatott egy, a frontra kiutazó alakulatot, hogy gondoskodik mindenkiről és „minden katona szeptemberig hazajön”

¹⁷ A 4/2 tábori kórház Bolgyirevkában, az iskolában működött.

¹⁸ A temetők többnyire az ortodox templomok kertjében voltak. Az urivi templom a község délkeleti részén álló, a jelentésekben csak templomdombnak nevezett dombon állott, amelyet július 28-a óta nem sikerült visszafoglalni a hídfőben kitartó szovjet csapatoktól. A temetőnek ma már semmi felzárni nyoma sincs. A későbbiekben Bolgyirevkában temették el a hősi halottakat.

¹⁹ Sorozatvető, közismert nevén Katyusa.

²⁰ A 13. (kecskeméti) könnyű hadosztályról van szó; vezérkari főnöke Vigyázó Gábor volt.

²¹ Az eredeti tervek szerint a felváltó zászlóaljknak hadtestkiképző táborokba kellett volna kerülniük, gyors, 2-3 hetes kiképzésre. Erre azonban legnagyobb részt nem jutott idő, több esetben pedig a harcok kiképzés fegyverhiány miatt fegyver nélkül történt.

²² Az Uriv visszafoglalásáért vívott szeptemberi hídfőcsatában az 1. magyar páncélosadosztály csapatai is részt vettek.

csapat váltotta fel. Ez volt szept. 17-én. Mi is hátra mentünk vagy 40 kilométert Peskovára és Szoldojecko²³ nevű községbe. De itt sem sokáig volt pihenő. Ki kellett menni Kalinyin nevű község felé téli állást és bunkert építeni. Megkezdődött a fakitermelés az erdőben. A mi lovakat is beszédtek és kaptunk muszka lovakat helyettük. Ezekkel fuvaroztunk minden éjjel, mert a vonalba csak éjjel lehetett bemenni. Itt találkoztam a *Bogdán Jóskával*²⁴ szeptember végén. Itt már nem voltunk veszélyes helyen. Néha a muszka messzehordó ágyúval belőtt, de azt már föl sem vettük. Itt már voltak ismerősök, templomba is mentünk, szép nagy orosz templom volt, a szoldeckói templom. Itt vettünk úrvacsorát, melyet Sümeghy tisztelendő úr szolgáltatott ki. Itt találkoztam a Poór Lajos komával és az arácsi fiúkkal. Szeptember hó is elmúlt, megkezdődött a szabadságolás, de csak öt százaléka mehetett először, elsősk voltak a családosok. A Poór Lajos komám is jött egyszer, hogy ő is belekerült a szabadságosok közé, aminek én nagyon megörültem, mert amit akartam üzeni, azt senki sem tudta meg.

Itt voltak csak hosszúak a napok, az ember mindig jobban belegondolt a nehéz otthoni helyzetbe, a feje minden nap jobban és jobban zavaros lett. Mindnyájan csak a szabadság után vágyódtunk. De mikor kerül ránk, mindig csak azt mondogattuk. Voltak az örömben azok, akik a szüretre mehettek haza. Mi pedig se ülni, se állni nem tudtunk, az ember már olyan volt, mint aki meg van zavarodva. Én magam is azon vettem észre magamat, hogy nem lehet annyira belegondolni a nehéz otthoni helyzetbe, mert nem jó lesz a vége.²⁵ Mentem, ha kellett, ha nem. A lovaknak istállót csináltunk, takarmányt kaszáltunk és hordtuk haza. Itt már kocsis lettem. A *Hajnar Gáborral*²⁶ voltunk együtt, de közben ő is szabadságra ment. Megint csak elszéledtünk, kit ide, kit oda helyeztek. Vass János továbbszolgáló szakaszvezetőnek, ki a Neckler hadapród után lett sz. p. helyettes, köszönhetem, hogy ott maradtam a vonatnál, mint lőszer kocsis. Meg is ismerhetett, mert egész idő alatt együtt voltunk, a *Nagy Imre* és a *Németh Lajos* is ott voltak.²⁷

Amikor időnk engedte, elmentünk beszélgetni egymáshoz. Lassan elmúlt az október is, kezdtek visszazállingózni a szabadságosok. Hozták a jó hazai csomagot. A zirci bajtársam is visszaérkezett. Azt az örömet leírni nem lehet, ami akkor volt. Ő volt az első, ki a frontra visszaérkezett, és néhányunknak hozta a jó hazait. Így már csak teltek a napok. Jött a november, a Poór Lajos komám is visszaérkezett. Ő is megvigasztalt. A kérvényt én személyesen vittem a századparancsnokhoz, ki akkor Kalininban volt, mert a vonal ott volt kiépítve és a század is ott volt. Gombás százados úr volt a századparancsnok, ki azonnal fölbontotta és elolvasta. Meg is ígérte a szabadságot. Nagyon jóra való ember volt. Akármikor találkoztunk, mindig megkérdezte, mit írnak hazulról. Ő mondta, hogy egész nyugodtam írom meg, hogy karácsonyra otthon leszek.

Ez be is következett volna, ha megint nem történt volna az, amire igazán nem számítottunk: dec. 6-án ki kellett menni a századért Kalininba, 7-én meg már mentünk Urivba, a németeket leváltani. Már az első nap rosszul kezdődött, a Gombás százados úr megebesült. Le is mondtam a szabadságról mindjárt.

Másik lett a századparancsnok, valami Jinder nevű százados, megint másképpen intézkedett, csak a vonalból mehettünk először, meg hát akinek volt egy kis protekciója, az híve a szerencsében, hogy néhány kilométerre hátrább vannak, és hordják a lőszert a vonalba, azoknak az életük biztonságban van. Pedig Urivba bemenni és kijönni, az volt a legveszélyesebb dolog, mert az utat éjjel és nappal mindig lőtte a muszka. Még a kosztunkat is elfogta, mondván, aki nincs a vonalban, az kevesebbet érdemel. Hát ki azért nem játszott bennünket, mert krumpink az volt bőven, s így nem éhezünk. Így csak teltek a nehéz napok. A vonalban is fogytak a szabadságosok. A vonat részlegre is rákerült a sor, de ez már 1943 január elején volt. Már nem Szoldajekón, hanem Itranovkán voltunk mi is, a vonat részleg. Közelebb a front-hoz. Innen ment Németh Lajos szabadságra. Már én is összepakoltam, egy egész zsák ruhane-

²³ Szoldatskoje nevű községről van szó.

²⁴ Bogdán József zánkai lakos, túlélte a doni katasztrófát.

²⁵ Csoknyay Pál ezredes, ezredparancsnok 1943. január 2-i jelentésében így számol be ezrede állapotáról: „a 4. gyalogezred 30 %-ánál a félelemérzet gyakori és lelki fásultság tapasztalható...”

²⁶ Arácsi lakos, nem élte túl a doni katasztrófát.

²⁷ Nagy Imre és Németh Lajos zánkai katonák, mindketten odavesztek az urivi áttöréskor.

művel és más hasznos dolgokkal. A *Büki Károly* is hozott egy kis csomagot, hogy vigyem el a Vaséknak.²⁸ Vass szakaszvezető úr szintén pakolt, hogy az övét is vigyem. Minden pillanatban vártam a szabadságos levelet.

Amikor 12-én iszonyú ágyúörgés rázta meg a levegőt, még a föld is úgy mozgott az ember lába alatt. Mi azt gondoltuk, hogy megint a mieink támadnak. Pedig a muszka jött olyan erővel, ki előtt megállni a gyöngö, sokat szenvedett csapat már nem volt képes. Minden erejüket összeszedve próbálták a muszkát megfékezni, de sehogya sem lehetett. Hordtuk a löszert a nagy tűzben, de minden hiába volt. A muszka mindig több lett, mi pedig kevesebben. Nagyon sokan fogságba estek, megsebesültek és haltak is meg a nagy ütközetben. A Hujder zászlós úr is megsebesült és segítségért kiabált. De bizony senki sem ment a segítségére. Mindenki csak a saját életét védte és menekült, ahogy csak tudott. Jöttek már a németek is. Őrajtuk is keresztül tört a muszka.

Mi is hamarosan fölpackoltunk a szánkóra, és befogtuk a lovakat. Volt aztán nagy fölfordulás, mindenki első akart lenni, mentek keresztül mindenen. Még 12-én este Platovában voltunk.²⁹ Reggel már korán innen is menni kellett. Itt már az utoljának az ellenségen kellett áttörni. Nekünk az volt a szerencsénk, hogy a falunak a szélén voltunk elszállásolva, ki is jutottunk a faluból szerencsésen. De én már csak magam voltam a lovakkal és a szánnal.

A Vass szakaszvezető úr is elhagyott és a többi bajtársak is elhagytak, mert a nagy torlódásban gyalog még előbbre haladt az ember. Sok kocsi még a saját bajtársán is keresztül ment a szánkóval, csak minél gyorsabban menekülhessen. Itt már nem kellett tartani, hogy keresztül hajtának rajtam. Mentem nyugodtan a csapat után. De nem sokáig tartott, mert az egyetlen kis lovam elesett. Leugrok a szánról, hogy fölsegítsem, de már meg sem mozdult. Úgy eltalálta egy muszka lövedék, hogy azonnal kimúlt. Nem volt sok idő a gondolkodásra. Azonnal kést rántottam, és nekiálltam az istrángot megoldani. Nem törődve a golyó fütyülésével, itt is csak Istenre bíztam sorsomat. Az istráng vagdosás közben egy német harcokosi oda szaladt, ki szintén Platováról menekült ki. Látva, hogy én győzködök, oda szóltak, hogy ugorjak fel. Nekem sem kellett más, otthagytam mindent azonnal. Fölvettem magam a kocsi tetejére, és mentünk mindenen keresztül. A sok értékes dolog, ami a szánkókról elmaradt az úton, csak úgy rotyogott és tört össze a harcokosi alatt, hamarosan elkerültük a menekülő csapatot. A hideg 40 fok volt, de azt hiszem, senki sem fázott. Az idő most volt kedvező a muszkáknak, mert tudott jönni a nehéz gépjéivel és kitűnő síelő csapatával. A németek mindent próbáltak, de ők sem tudták megállítani. Klepjevka nevű községbe értünk, a német harcokosi itt maradt, én meg tűnődtem, hogy mitévő legyek. Megvárjam-e a mieinket, vagy menjek. Álldogálni nem volt kellemes, mert az idő keményen fogta. Amint gyűvök-menek, az utcán 5 honvéddel találkozok, kik szintén menekülnek. Az utat azonban egyikük sem tudta.

Amint így tanakodtunk, azt vettük észre, hogy a német gyalogság kiindult a községből. Mi öten nyomban utána. Már nagyon sokat mentünk, amikor egy másik községbe értünk. Itt megint csak németek voltak. Nagyon fáradtak voltunk, muszáj volt megpihenni, éjfél után egy óra volt, amikor lefeküdtünk bent a civil házakban a német katonák közé. Ők egész nyugodtan aludtak. Egy kicsit mi is szundikáltunk, de le egyikünk sem vetkőzött, korán reggel már innen is pucolni kellett. Pakolt a német is, ahogyan csak tudott. Megint nagy út állott előttünk, 50 kilométert hátra. Itt megint sikerült a gyaloglást elkerülnöm. Egy német légvédelmi üteg autójára fölkapaszkodtunk, és az bevitt Szinaipíára.³⁰ Itt már magyar gépkocsik is voltak.

Odaérve, én megköszöntem a szívességet, és egy közülük megkérdezte, hogy van-e prót.³¹ Még először arra gondoltam, hogy talán azt kérnek, amiért az úton fölvettek. De én mutattam, hogy három napja nincs. De már ott is volt a kenyér, hát egész kenyeret nyomtak a kezembe, és egy doboz kilós konzervet.³² Ez volt január 15-én délelőtt, én pedig 13-án délben ettem. Én

²⁸ Büki Károly nemespécseiyi lakos, a zánkai Vas család rokona, a visszavonulás során életét veszítette.

²⁹ Helyesen: Plotava

³⁰ Helyesen: Szinyie Lipjáji

³¹ Brot, azaz kenyér németül

³² Ellentétben a magyarok ellátatlanságával, a német csapatok élelmiszer ellátása a visszavonulás során is szervezeten működött.

nagyon megköszöntem a német sógorok szívességét, odamentem a magyar gépkocsikhoz. A sofőrök éppen arról beszélgettek, hogy mi lesz a sok javításban lévő kocsival, ha a muszkát nem tudjuk megállítani. 450 javításban lévő autóról volt szó.

Délután már a mi csapatunk is ideérkezett. De már alig volt néhány szánkó és ló. Itt megint összetalálkoztunk, kik együtt voltunk. A Vass szakaszvezető úr is ideért, de azt sem kérdezte, hogy hol maradt el a szán és a lovak. Csak köszönt és már ment is tovább. Minket itt elszállásoltak Nagy Imrével, Büki Károly és a tihanyiak voltunk ismerősök. Én a *Szitári Fiilöp János-sal* kerültem egy házhoz, csak ketten aludtunk a civil muszkaéknál, na meg néhány tyúk, meg egy kis választási borjú. Meg valami kacsafélék hápogtak. Ezek a háziállatok a legtöbb helyen bent vannak a szobában. De nekünk nem számított a szag, csak hogy melegen lehetünk. Hamarosan le is pihentünk, de 9 óraker este már föl is keltünk. Arra ébredtem föl, hogy nagy zörgés volt az utcán. Szólok a Jánosnak, hogy azonnal keljen fel, mert innen is mennek. Öltözni nem kellett, kaptunk egy kis pálinkát a muszkától, és ki az utcára. A sok tehergépkocsi nem szaladt itt még gyorsan. Én hamarosan elkaptam egynek a hátulját. De Szitári barátom lemaradt. Hiába mondtam, hogy üljön a másakra, nem jött.

A gépkocsikat a város közepén leállították, hogy csak reggel lesz indulás. Menetirány Tarioszkol.³³ Leszállt mindenki az autóról és mentek a házakhoz melegedni. Mert olyan hideg volt, hogy az ember ha egy jó órát kint volt, hát bizony megderesedett. Én sem sokat spekulálhattam. Érdeklődöm, hogy hol van itt a katonai parancsnokság. Meg is mutatták. Bementem érdeklődni, hogy a négyesek merre vannak. Egy törzsőrmester volt a szobában, ki már tudott felőlünk. Egy rész itt maradt körvédelemre, a másik meg elindult Tarioszkolba. Hát én is inkább útnak indultam, minthogy ott maradjak. 10 óra táj lehetett, amikor Szinaipjáról elindultam. Holdvilág nem volt, de különben az idő tiszta volt. Jól be-behúzódtam a prémes köpenyembe, és gyors léptekkel elindultam. Jó pár kilométert megtehettem az úton, amikor jönnek velem szemben néhányan. Megálltam és figyeltem. Puska nélkül menni ellenséges vidéken nem tanácsos. Hamarosan hallom, hogy a közeledők magyarok, mert közben beszéltek. Amikor összetalálkoztunk, ők kérdeztek meg engem, hogy hová megyek. Mondtam, hogy menek a négyesek után Tarioszkolba. Hát hiszen mink is azok vagyunk, volt a felelet. Dehát hogy tudom én, hogy a négyesek oda mentek, kérdezte egy szakaszvezető, aki egészen közel jött hozzám. Elmondtam, hogy hogy tudtam meg. Hát akkor mi is inkább visszamenünk, volt a felet. Beszélgettünk, és meglehetősen kiléptünk. A zúzmara mindig vastagabb volt a ruhákon, ezekben a napokban volt a leghidegebb az idő. A 40 fokot is elkerülte. Éjfél után 2 óra volt, amikor egy faluba értünk. Megbeszéltük, hogy bemenünk és megpihenünk. Nagyon jó is volt a meleg szobában. A kenyeret fölmelegítettük, mert csonttá volt fagyva. Egy kicsit falatoztunk és elhatároztuk, hogy itt megvárjuk a reggelt. Le is pihentünk, és reggelig aludtunk. A civil muszka reggelre már megfőzte a nagy fazék krumplit, amit jó étvággal fogyasztottunk.

Reggeli után megkérdeztük a legközelebbi utat és elindultunk. De már többen is voltunk. 17-én már Szinaipjáról is jött, aki csak tudott. 50 km-re voltunk még Tarioszkoltól, de 17-én azt legyűrtük. A városba nem mehettünk be, a négyesek hátrébb gyülekeztek egy faluban, ami 10 km-re volt visszafelé. Muszáj volt visszamenni, sötét volt, mire odaértünk. Alig bírtuk a lábunk.

Itt már nem volt a szállás kényelmes, minden ház tele volt katonával. 18-án reggel mi is megszerveztük a körvédelmet. Itt már én is jelentkeztem, mivel sokan voltak ismerősök. A Vass szakaszvezető úrral itt megint találkoztam. Ő szintén jelentkezett. De Jánoska százados úr őt is felmentette, mert a lába sebes volt. Így ő a fönmaradott részlegnek lett a parancsnoka. Én a legvégén álltam a jelentkezőknek, a zirci és a pétfürdői bajtársaimmal. Hát itt is szerencsésen kiestünk a körvédelemből többen, betellett a létszám.

Itt találkoztam a *Hanics Gáborral*, szánkón vitték a szegényt a kórházba. Keze, lába már mind meg voltak feketedve. Ilyen csúnya fagyást még nem láttam, rossz volt ránézni.”

Közreadja: *Póór Ferenc*

³² Ellentétben a magyarok ellátatlanságával, a német csapatok élelmiszer ellátása a visszavonulás során is szervezeten működött.

³³ Helyesen: Sztárij Oszkol